

Szemelvények a filantropizmus pedagógiai gondolataiból*

Virág Irén

Eszterházy Károly Főiskola/Neveléstudományi Tanszék, Eger, Magyarors-
szág

viragi@ektf.hu

Absztrakt: A filantropizmus a 18. század végén bontakozott ki Németországban. Pedagógiai koncepciójában Locke és Rousseau gondolatai köszönnek vissza, ugyanakkor fellelhetők a német felvilágosodás képviselői közül Gottfried Wilhelm Leibniz és Christian Wolff tanításának bizonyos elemei is. A filantropisták mozgalma más alapokra kívánta helyezni a korszak oktatási gyakorlatát; a megmerevedett módszereket, a klasszikus nyelvek által meghatározott grammatizáló nyelvtanítást, az antik szerzők tanulmányozásának monotonná vált praxisát. A közoktatás új alapjait értelmezésükben az élő idegen nyelvek tanulása, a természettel való szoros kapcsolat, a praktikus és közhasznú ismeretek tanítása, az emberek egyéni érdekének a mások érdekeivel való összeegyeztetése jelentette. A filantropisták az alapfokú képzést követően a fiúkat és lányokat külön oktatták, ezzel is segítve a társadalmi szereptükre való hatékonyabb felkészülést, melynek középpontjában a fiúknál kötelességtudó, megbízható és mértékletes polgári lét, a lányoknál a háztartás vezetése állt. A nevelés középpontjába a nők esetében a háziasszonyok képzése került, ami az oktatás tartalmát is megszabtá; a tananyag kizárólag a gazdasszonyi teendők elvégzéséhez szükséges ismereteket tartalmazta, a művészeti képzés, tánc, idegen nyelvek nem kaptak helyet a képzésben. A tanulmány azt vizsgálja, hogy a Magyarországon a 19. század első évtizedeiben működő leánynevelőkben – Sennovitz Mátyás, Steinacker Gusztáv, Seltenreich Károly, Teleki Blanka intézeteiben – megjelennek-e a filantropizmus pedagógiai gondolatai, nőnevelési eszméi.

Kulcsszavak: neveléstörténet, oktatás, filantropizmus, nőnevelés, nőnevelő intézetek

1 BEVEZETÉS

A filantropisták a hagyományos, egyoldalú intellektualizmus helyett az ember teljes kibontakoztatására törekedtek, ahol az akarat, az érzelmek és a test kiművelése is fontos szerepet kap. Úgy vélték, hogy ennek érdekében a gyermekek az iskolában 15 éves korukig közhasznú ismereteket szerezzenek, azaz saját tapasztalaton alapuló tanulással, sétákkal, beszélgetésekkel, valamint természetközeli módszerek alkalmazásával fedezzék fel a tudomá-

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

nyokat. Az így megszerzett általános műveltség birtokában ezt követően gimnáziumi valamint szakiskolai tanulmányokat javasoltak. A nevelés eszménye a hétköznapi hivatásvégzés terén jeleskedő polgár, aki olyan puritán erényekkel rendelkezik, mint például a kötelességtudat, a pontosság, megbízhatóság, az önfegyelem és a mértékletesség.

A filantropizmus Németországban kibontakozó mozgalma nem csupán a német területeken alakította át és formálta az oktatás pedagógiai koncepcióját és gyakorlatát, hanem Magyarországon is érezte hatását. Népszerűek voltak hazánkban a német felvilágosodás íróinak pedagógiai művei és a német filantropizmus eszméi, ami egyrészt a magyar diákok németországi tanulmányaival, másrészt a tanulmányutakkal, utazásokkal magyarázhatók, hatása azonban főként a 19. század kezdetétől volt érzékelhető a magyar nevelésügyben. A filantropizmus pedagógiai gondolatait főként Tessedik Sámuel, Berzeviczy Gergely, Brunszvik Teréz nevével kapcsolta össze a témában megjelenő szakirodalom, azonban Salzmann és Campe műveinek korabeli fordításai arra utalnak, hogy bár Magyarországon nem alapítottak a filantropiumokhoz hasonló nevelőintézeteket – ezek intézményes megjelenése vélhetően a felvidéki gimnáziumokra volt jellemző a korban –, a filantropizmus pedagógiai hatása mégis szélesebb körben érzékelhető.

2 A FILANTROPIZMUS KEZDETEI

A filantropisták első meghatározó képviselője Johann Bernhard Basedow (1723-1790) volt. Basedow teológiai stúdiumai után magánnevelő lett egy nemesi családnál. A tanítás során már ebben az időben is a hagyományostól és a korszak gyakorlatától eltérő módon tanított; játékos feladatokat készített növendékének, és szakított a korszakra jellemző grammatizáló latintanítással, helyette a beszélgetést és az intenzív és aktív nyelvhasználatot állította a középpontba. A házitanítóság után középiskolában szerzett tapasztalatot, idővel azonban feladta tanári állását és pedagógiai reformterveket dolgozott ki. Nagy hatással volt rá Rousseau és „Emil avagy a nevelésről” című munkája. A filantropista pedagógia koncepcióját ismerető „Javaslat emberbarátoknak és jómódú férfiaknak az iskolákról, a tanulmányokról és ezeknek a közjólétre irányuló befolyásáról” c. írásában komoly kritikával illette korának iskolai oktatását, nevelését, és a polgári réteg gyakorlati igényeihez igazodó pedagógia módszer körvonalait rajzolta meg. 1774-ben Philantropinum néven már a saját pedagógiai elgondolása alapján működő bentlakásos nevelőintézetet hozott létre a dessauai fejedelem támogatásával, melyet négy éven keresztül saját maga irányított, majd a vezetés feladatát Joachim Heinrich Campenak adta át. Az intézet Dessauban

1793-ban megszűnt ugyan, de mintájára elterjedtek a filantropinumok az országban.

Az intézetekben a gyakorlatiasság és az új módszertani megoldások, valamint az életközelség határozta meg az oktatást és a nevelést. Elvetették az ismeretek bemagoltatásának hagyományát, a tanításban fontos szerepet kapott a szemléltetés, a játékoság és a megtapasztalás. Gyakran vitték a gyerekeket a természetbe, kirándulásokra, sőt árvaházakba, kocsmákba, üzemekbe, piacra, mesterek műhelyébe, kereskedők boltjaiba is, hogy különböző példákkal elősegítsék a társadalmi tapasztalatszerzést. Kiemelt szerepet kapott a testi nevelés a filantropinumokban, a szabad levegőn tartózkodás és a kényeztetés kerülése mellett a kemény testedzések, az úszás, vívás, evezés, célba lövés, lovaglás. A filantropisták szakítottak a műzsai neveléssel, hanyagolták a művészeteket, és kifejezetten praktikus ismereteket oktattak a növendékeknek. Latint kizárólag a felsőfokú tanulmányokra készülő gyerekek tanultak, görögöt viszont egyáltalán nem oktattak. Azt kellett a gyerekeknek tanulniuk, amit közvetlenül használni tudtak, így pl. anyanyelvet, olvasást, írást, számolást, egészségtant, földrajzot, történelmet, természettudományt, tehát olyan tárgyakat, melyekre a polgári életben szükségük lehet. A fiúk előtt a kézműves, kereskedő, katonatiszt pálya nyílt meg, a lányokat a háziasszonyi szerepre készítette fel a nevelés. Mindkét nem esetében fontos volt a fizikai munkavégzés. Mindenekfelett bíztak az intézményes nevelés erejében, ami által a gyermekek elsajátíthatják azokat az erényeket, melyek a társadalom számára is hasznosak és fontosak, úgymint a kötelességtudat, pontosság, közösségért végzett munka szeretete. Ennek kialakulását a jutalmazással és büntetéssel segítették elő (Pukánszky – Németh 1996: 220-221). Az alapfokú képzés végéig koedukált nevelést javasoltak a filantropisták a fiúknak és a lányoknak, ezt követően mindkét nem esetében a társadalmi szerepükre való felkészítés kerül előtérbe.

3 A FILANTROPISTA NŐNEVELÉS

A filantropisták közül Johann Heinrich Campe (1746-1818) fogalmazta meg legszemléletesebben a nők nevelésének elveit „Atyai tanács leányom számára” (Campe 1789/1988) című 1789-ben írt kézikönyvében, mely rendkívül sikeres volt a korban, hiszen a sok német kiadás mellett számos nyelvre lefordították, így a század egyik legsikeresebb nőnevelési könyvei közé tartozott (Pukánszky 2011). Campe a könyvét polgári származású lányok neveltetéséhez szánta. Ismerte a nők helyzetét és lehetőségeit korának társadalmában, amin alapvetően nem is akart változtatni. Az általa kijelölt helyes út az, ha a nő elfogadja társadalmi szerepét, és igyekszik arra minél alaposabban felkészülni. Ez a társadalmi konvenciónak való megfele-

lés Basedow esetében is tapasztalható, mert bár kislánya kiemelkedően okos és értelmes gyermeknek számított, ennek ellenére predesztinálva volt számára a háziasszony szerepre való felkészülés.

3.1 Nőnevelő intézetek

Magyarországon ismertek voltak a filantropizmus pedagógiai gondolatai. Brunszvik Teréz, az első magyar óvoda megalapítója lelkes híve volt a filantropista pedagógiának. Meglátogatta Salzmann schnepfenthali intézetét és emlékirataiban leírta az ott szerzett benyomásait, tapasztalatait. Berzeviczy Gergely egy kiváló nemzetgazdasági író, a dessaui filantropinumban járt, és nagyon elismerően nyilatkozott az intézetről és az ott folyó munkáról.

Németországban a nők számára is létrehoztak bentlakásos magániskolákat, leány-filantropinumokat, ilyen volt pl. Karoline Rudolphi (1754-1811) intézete („Erziehungsinstitut für junge Demoiselles”). A nevelésben a leányok írni-olvasni tanultak meg először, majd kézimunkáztak, valamint a lánynevelés elengedhetetlen részeként franciául tanultak. A tantervükben az alábbi tárgyak szerepeltek: angol, rajz, zongorajáték, társastánc, azonban ezeket a tárgyakat külön fizetségért tanárok tanították. Ezeken kívül természettudományos tárgyak (földrajz, természettan, csillagászat és matematika) és vallástan szerepelt az órarendben (Pukánszky 2011). Bár Magyarországon nem alakultak ki a németekhez hasonlóan női filantropinumok, azonban több olyan neves nőnevelő intézet is működött az országban – Sennovitz Mátyás, Steinacker Gusztáv, Seltenreich Károly, Teleki Blanka intézetei, melyekben vélhetően a filantropizmus eszméi is fellelhetők. Szelényi Ödön (1916) „Néhány lap a magyarhoni nőnevelés kezdeteiről” című munkájában a 19. század első évtizedeiben a nőnevelés helyzetének bemutatása mellett a korszak legkiemelkedőbb nőnevelő intézeteit is rangsorolta. Szelényi sajnálkozva jegyezte meg, hogy a viszonylag széles kínálatban csupán néhány igazán jó hírű magánnevelő intézet emelkedik ki. Tanulmányában három intézetet emelt ki, Sennovitz Mátyás, Steinacker Gusztáv és Seltenreich Károly leánynevelőit. A fejezetben ezeket kiegészítettük gróf Teleki Blanka nőnevelő intézetével. Ebben a négy kiválasztott intézményben vizsgáljuk meg, hogy kimutatható-e a filantropizmus jelenléte a falak között a nevelésben.

3.2 Sennovitz Mátyás intézete

Sennovitz és felesége 1794-ben alapította intézetét Eperjesen. A tervezett 12 fő helyett kezdetben tíz növendékkel indult, s egészen 1868-ig állt fenn megszakítás nélkül. A szülőknek kiadott tudósítások alapján körvonalazhatók Sennovitz filantropizmussal rokon vonásokat mutató nevelési elvei. Az alapító célja, hogy elvszerűen kifejlessze a lányok szellemi képességeit, s a gyakorlatok során a jövő asszonyi és anyai hivatásra készítse fel növendékeit. Elvetette az illemre szorítkozó, csupán a tánc, rajz, hímzés és zongorázás felsőbbrendűségét hirdető nevelési irányt, helyette elsősorban a hasznos ismeretek és a jellem képzését állította a képzés homlokterébe. A testi nevelés tekintetében a tisztaságot, a szép járást és kiejtést hangsúlyozta, óva intett a torkoskodástól és a lomhaságtól. A lelki nevelés célja a hibák kiirtása és a jó tulajdonságok erősítése. Ennek feltételét a szigorú fegyelemben látta, ezért csak nyolc-tizenkét éves lányokat vett fel az intézetébe, úgy vélte, a gyermekek később már nehezen formálhatók. A leánypenzionátusban alkalmazott nevelési módszerek a növendékek individuumához igazodtak, nem alkalmaztak büntetést, a nevelést a gyermekek becsületére és önértékre alapozták.

A házirend a korai kelés és a napi négyszeri étkezés mellett a tanórák rendszerét is meghatározta; a tanítási órák reggel héttől tíz óráig, délután kettőtől négyig, este pedig hattól nyolcig tartottak. A növendékek hetente háromszor táncórákon vagy más „közönséges” szórakozáson vettek részt. Iskolai feladataikat ebéd és vacsora után végezték, a nap este tízkor imával zárult. Az oktatott tárgyak a következők voltak: magyar és német nyelv, erkölcsan, vallás, hasznos könyvek olvasása, nép- és földrajz, történelem, természetrajz, természettan, aritmetika, szépirás, helyesírás, fogalmazás, zene, kézimunka, rajz. A tanulók létszáma évről évre gyarapodott. Sennovitz halála után az intézet vezetését Schmidt András vette át. Sennovitz neveléjét sokan illették kritikával, hiányolták pl. a nemzeti szellem erőteljesebb jelenlétét, de bírálták többek között azt is, hogy tantárgyai kiválasztásánál csupán a hasznosság elvét tartotta szem előtt, s figyelmen kívül hagyta a női lélek sajátosságait. Valójában a házi nevelést akarta pótolni és kiegészíteni alaposabb, főként gyakorlati oktatással.

Megállapítható, hogy a testi és az erkölcsi nevelés, a praktikus ismeretek tanítása, a jutalmazás erőteljes bevonása a motiválásba mind olyan elem, melyek a filantropizmus koncepciójában is markánsan jelen vannak.

3.3 Steinacker Gusztáv intézete

Steinacker Gusztáv evangélikus pedagógus egy modern lánynevelő intézet létrehozását tűzte ki célul, melynek terveit ki is dolgozta, megvalósítására azonban csak a debreceni református lányiskola keretei közt nyílt lehető-

sége 1838-1842 között. Irodalmi, műfordítói és pedagógiai tevékenysége ellenére – 1853-tól egy ideig Weimarban egy leánynevelő intézet igazgatója – élete végéig a lelkészi pályán maradt. Fontosnak tartotta, hogy a lányok házi nevelését nevelőintézeti oktatás kövesse. Sennovitzhoz hasonlóan ő is elítélte korának divatos felületes műveltségi elemeit – francia és angol társalgás, zeneművek eljátszása, divat, tánc, kézimunka –, a képzés súlypontját mindezek helyett a nők sajátos feladataihoz mért műveltségi tartalmakra helyezte. Azt vallotta, a leányiskolákban a központi elem ne a képzés, hanem a nevelés legyen, a tanítást illetően pedig a természetes tehetség önálló kifejllesztése legyen a meghatározó.

Intézetét ő is nyolc-tizenöt év körüli leányok számára tervezte, akiket három osztályba kívánt sorolni. Az első osztályt – ami tulajdonképpen az elemi képzésnek felelt meg – nyolc-tíz éveseknek szánta. Itt az elemi fokon oktatott tárgyakat magyar, német és francia nyelvekkel egészítette ki. A 11-13 évesek számára indított második osztályban folytatódott a korábban megkezdett műveltségi vonal, de kiegészült a természet-, föld- és embertudomány, valamint világtörténelem tárgyakkal. A harmadik osztályt a 13 évesnél idősebb lányok látogatták. A képzés tartalmát vallástan, geometria, magyar történelem, magyar irodalom, francia, német és magyar nyelvtan, francia és német irodalom, női kézimunka, háztartás, ének, zene, rajz és tánc alkották. Kontempált intézetét bizonyos keretek között Debrecenben próbálta megvalósítani, de a belső működéséről nincsenek forrásaink.

Noha a tervezetben fellelhető a kézimunka, háztartás, természettudomány, a tárgyak koncentrikusan bővülnek tartalmukban, és az első szint után nem beszélhetünk pusztán az alapműveltséghez tartozó tárgyak jelenlétéről. Kiegészülnek a tartalmak a képzés során a nők társadalmi szerepére felkészítő elemekkel, mint a háztartás, kézimunka, tánc, ének. Mindezek mellett Steinacker nevéhez fűződik Campe „Väterlicher Rath an meine Tochter” című munkájának magyarra fordítása, tehát jól ismerte a filantropisták pedagógiai koncepcióját.

3.4 Seltenreich Károly intézete

Seltenreich Károly már fiatalon Balassagyarmatra került Beregh Rozália nőnevelő intézetébe, akit hamarosan feleségül is vett. Miután nevelődjüket 1846-ban Pestre helyezték át, rövid időn belül jó hírnevet vívott ki magának. A német nyelvű intézet túlélte a szabadságharc megpróbáltatásait, és Seltenreich 1855-ben bekövetkezett halála után felesége egyedül vezette tovább. Az induló intézmény programját Seltenreich a Nevelési Emléklapok 1848. évi 5. számában közölte. A nevelde három osztályt indított, tanterve „általános és különös képzési tárgyakból” állt. Az „általános képzési tár-

gyak” körét – ezeket maga Seltenreich oktatta – a magyar nyelv, német nyelv, olvasás, szépírás, helyesírás, írásbeli fogalmazás, szavalás, vallás- és erkölcstan, női hivatás és háztartástan, természettan és annak története, közönséges földleírás (különösen Magyarországról), Magyarország története, egyetemes történelem, az emberi test ismerete, egészségtan, hitregetan, elmebeli gyakorlások, fejszámolás és számjegyekkel való számolás, női házimunka és francia társalgás alkották. Az ún. „különös képzési tárgyak” az idegen nyelveket, rajzot, zenét, éneklést és táncot foglalták magukba. Ezeket a tárgyakat már bejáró tanárok tanították. Az oktatás nyelve részben német, részben pedig magyar volt, a gyakorlatorientált tanítást természetgyűjtemény, képtár, könyvtár és fizikai szerek, segítették. A szülők külön fizettek gyermekeik rajz-, zongora-, tánc- és franciaóráiért.

Az intézet a hatvanas évektől egészen az elemi foktól 16-18 éves korukig vállalta a lányok képzését, ekkor már hat osztályban, 8-10 tanárt alkalmazva. A hetvenes években a tanulói létszám felduzzadt egészen az intézet fennállásáig (1884), ekkor már 4.000 növendéket nevelt falai között. Jó hírének köszönhetően bizalmukkal a legelőkelőbb családok is megtisztelték Seltenreich leányneveldejét.

Seltenreich csaknem 40 évig fennálló neveldejében a gyakorlatorientált oktatás, a természetgyűjtemény, a képtár és a különböző eszközök mindenképp a tanítás új, a filantropisták által kijelölt irányt képviselték.

3.5 Teleki Blanka intézete

Teleki Blanka nyilvános fellépésének kezdete 1845. dec. 9. Ekkor jelent meg a Pesti Hírlapban a „Szózat a magyar főrendű nők nevelése ügyében” című írása „Egy főrangú hazafi” aláírással, mellyel az idegen szellemben nevelkedett, s magyarul nem vagy csak alig beszélő arisztokratákat célozta meg.

1846 nyarán fellebbentette a talányos aláírásról a fátylat, felfedte személyét, és részletesen ismertette intézetalapítási szándékát és nevelési tervét Nyilatkozatában. Az írás a cenzúrába ütközött, s csupán a Honderű 1846/24. számában jelenhetett meg. Munkájában hangsúlyozta a nők nevelésének kiemelt szerepét, a nőnevelés helyzetének fogyatékosságait, a nemzeti nevelés szükségességét, és felajánlotta személyét egy nemzeti nőnevelő intézet létrehozására.

A nevelési tervben rögzítette az intézetben folyó oktatás legfontosabb alapelveit. Az oktatást nyolc-tizenkét éves leánygyermeknek szánta, akiket egy nevelőnő és több tanár tanít a következő tárgyakra: világtörténet, hazai történet, általános és hazai földleírás, természetismeret, természettan, tábla- és szószámvetés, mitológia, szépírás, magyar nyelvtan, helyesírás,

francia, német nyelvtan és társalgás, fogalmazás e három nyelven, irodalom, vallás, rajz, tánc, kézimunkák. A szülők kívánsága szerint külön díj mellett a zongora, ének, olasz nyelv tanulásának lehetőségét is biztosítják az intézetben. Az oktatás nyelve a magyar, de az idegen nyelvek is helyet kapnak a tananyagban. A grófnő a továbbiakban hangsúlyozza a testi nevelés fontosságát és a természetes körülmények biztosítását. Elveti az ünnepélyes és teátrális nyilvános megmérettetéseket, helyette gyakoribb, szintén nyilvános egzámeneket ajánl tervezetében. A ruházatban, bútorzatban az egyszerűség és célszerűség elve a mértékadó.

A tanítás 1846. dec. 1-én indult két tanítvánnyal. A fizető növendék mellett a másik tanuló az alacsony sorból származó Erdélyi Erzsi volt, akiből Brunszvik Teréz akart magyar nevelőnőt képeztetni. Teleki Blanka egy évre szerződtette Fejér (később Vasvári) Pált tanárnak. A szerződésben rögzítette az oktatott tárgyakat és a tanítás nyelvét is:

„Én Fejér Pál magamra vállalván méltóságos Teleki Blanka grófnő által nevelésbe vett kisasszonyok tanítását, kötelezem magamat a legcélszerűbb, és a nevelékek által könnyen felfogható módon tanítani a világtörténetet, hazai történetet, az általános és a magyar földleírást, természet-tant és természetleírást, a magyar nyelvtant és helyesírást, mely tudományokat [...] hetenkint 14 órában fogom nekik előadni [...] mind magyar nyelven.” (Hornyák 2001: 27)

1847. augusztusa után újabb növendékek érkeztek és a tanári kar kibővült. Vasvári Pál mellett Hanák János piarista természettudós, Thern Károly zenész, Heissat úr francia nyelvtanár, Argai mennyiségtanár és Bereczki Máté, a későbbi gyümölcsész neveivel találkozhatunk, utóbbi a forradalom idején lépett Vasvári helyébe (Hornyák 2001: 28). Teleki grófnő maga is foglalkozott a növendékekkel, felolvasott, kirándulni vitte őket a budai hegyekbe, ahol Vörösmarty Szózatát szavalták. Az intézetet, aminek soha nem volt tizenegy főnél több növendéke, 1848. december végén oszlatták fel.

Teleki Blanka intézete több tekintetben is eltér az eddigiektől. Az egyetlen arisztokraták számára létesített intézmény, és ez óhatatlanul rányomja bélyegét a nevelésre. Teleki célja az volt, hogy visszamagyarosítsa az idegen ajkú főrangúakat, és olyan műveltséget biztosítson számukra, hogy ne menjenek el Magyarországról külföldi nőnevelő intézetekbe tanulni. A nemzeti szellem ebből kifolyólag meghatározóan jelen van az intézetben, ami sajnos a legrövidebb életűnek is bizonyult. A természet közelség, az egyszerűség, az alapfokú műveltségi elemek, valamint választhatóan a női szerephez tartozó zongora és tánc órákkal itt is érzékelhető a filantropizmus,

annál is inkább, hogy Teleki nagynénje, Brunszvik Teréz, aki meghatározó volt a grófnő pedagógiai nézeteinek alakulásában, maga is látogatást tett Salzmann filantropinumban.

4 ÖSSZEGZÉS

A filantropizmus nagy hatással volt a 18. század végén Németországban az oktatásra, mivel gyökeresen új alapokra helyezte a tanítás tartalmát és módszereit, a megerősödő polgári réteg szükségleteit maximálisan figyelembe véve. Magyarországon a polgárosodás folyamata később érzékelhető, de a pedagógiai gondolkodásban itt is jelen vannak a filantropisták eszméi a pedagógiai írásokban, a könyvekben, hozzáférhetővé váltak a magyar olvasóközönség számára is a filantropisták művei, sőt fordításai is. A tanulmány négy kiválasztott nőnevelő intézetben vizsgálta a gondolatok jelenlétét a képzésben, három a polgárság számára nyílt intézményben és egy kifejezetten arisztokratáknak alapított nevelőintézetben. Az alapító és működtető pedagógusok, tanárok kimutathatóan ismerték a filantropisták pedagógiáját, és számos elemét beépítették a programjukba. Kiemelkedő a háziasszony szerepre való felkészítés, a gyakorlatban hasznosítható ismeretek, valamint a gyakorlatias megközelítés, a szemléltetés jelenléte.

A filantropisták hatása jelentős az iskolaügy fejlődésében, a pedagógia fókuszába végre a gyermek és annak sajátosságai kerültek a tananyag helyett, ami korábban meghatározta az oktatást. Fontos következménye, hogy a társadalom érdeklődését felkeltették a nevelésügy és az iskolázás iránt. Németországban megalapították az első pedagógiai folyóiratot, és a hallei egyetemen neveléstudományi tanszéket hoztak létre. A nevelés bekerült a köztudatba, és a társadalom közügyévé vált.

5 HIVATKOZÁSOK

- [1] Campe, J. H.: Väterlicher Rath an meine Tochter. Paderborn, 1789/1988.
- [2] Fináczy, E.: Az újkori nevelés története. Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 1927.
- [3] Hornyák, M.: Brunszvik Teréz „szellemi gyermeke”: Teleki Blanka (1806-1862). Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány Teleki Blanka Hölgyklub, 2001.
- [4] Kornis, Gy.: A magyar művelődés eszményei: 1777-1848. Kir. M. Egyet. Ny., 1927.

- [5] Mihalovicsné Lengyel, A.: A filantropizmus pedagógiája. Johann Bernhard Basedow munkássága. In: Iskolakultúra 2006/4. 2006, p. 111-120.
- [6] Pukánszky, B. – Németh, A.: Neveléstörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
- [7] Pukánszky, B.: A nőnevelés évezredei: fejezetek a lányok nevelésének történetéből. Gondolat, 2006.
- [8] Pukánszky, B.: Az intézményes nőnevelés két paradigmája a 18-19. századi Európában: „filantropizmus” „neohumanizmus”. In: Kéri, K. (szerk.): Társadalmi nem és oktatás. Pécs, 2011.
- [9] Sáfrán, Gy. (szerk.): Teleki Blanka és köre. Karacs Teréz, Teleki Blanka, Lövei Klára. Kriterion, 1979.
- [10] Szelényi, Ö.: Néhány lap a magyarhoni nőnevelés kezdeteiből. In: Nemzeti Nőnevelés május, 37. évf., 1916, p. 239-258.
- [11] Szinnyei, J.: Magyar írók élete és munkái. Hornyánszky Viktor császári és királyi udvari Könyvnyomda, 1891-1914.

6 A SZERZŐRŐL

Virág Irén történelem-német nyelv és irodalom szakos középiskolai tanárként végzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. PhD-fokozatot 2008-ban szerzett „Az arisztokrácia neveltetése Magyarországon (1790-1848)” című disszertációjával. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Tanszékének főiskolai docense. Kutatási területe a 18-19. század nevelés- és oktatástörténete. 2012-ben elnyerte az MTA Bolyai Kutatási Ösztöndíját.

A tanulmány adatai:

Virág Irén (2014): Szemelvények a filantropizmus pedagógiai gondolataiból. In: *Science for Education – Education for Science. 3rd International Conference II. volume*. Nitra 2014, 287-297. p. ISBN: 978-80-558-0555-9